

XÂY DỰNG VĂN HÓA VIỆT NAM TRƯỚC YÊU CẦU PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG ĐẤT NƯỚC

PGS, TS LÊ VĂN YÊN

Nhà xuất bản Chính trị quốc gia

NGUYỄN THÙY LINH

Học viện Kỹ thuật quân sự

Văn hóa có vai trò quan trọng không chỉ trong việc hình thành nhân cách con người, bản sắc, cốt cách của một dân tộc, mà ngày nay, văn hóa còn được coi là một trong những yếu tố quan trọng quyết định sức mạnh và vị thế của mỗi quốc gia dân tộc. Vì thế, xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam nhằm đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước là rất cần thiết.

1. Từ khi Đảng ra đời đến Cách mạng Tháng Tám năm 1945, dân tộc ta phải tập trung vào nhiệm vụ hàng đầu là đấu tranh giành độc lập dân tộc. Trên lĩnh vực văn hoá, Đảng nêu *Đề cương về văn hóa Việt Nam* với chủ trương xây dựng nền văn hoá mới. Nền văn hoá giai đoạn này chống chính sách nô dịch về văn hóa của Pháp và Nhật, chống Âu hóa, Nhật hóa, chống tư tưởng lạc hậu, đấu tranh với các triết thuyết và tông phái văn hóa trái với học thuyết Mác - Lênin. Nền văn hóa giai đoạn này theo ba nguyên tắc: “a) Dân tộc hóa (chống mọi ảnh hưởng nô dịch và thuộc địa khiến cho văn hoá Việt Nam phát triển độc lập); b) Đại chúng hoá (chống mọi chủ trương hành động làm cho văn hoá phân lại đông đảo quần chúng hoặc xa rời quần chúng; c) Khoa học hóa (chống lại tất cả những cái gì làm cho văn hoá trái khoa học, phân tiến bộ)”¹.

Ngay sau Cách mạng Tháng Tám thành công, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã phát động phong trào *Đời sống mới*. Theo Người: “Thực hành đời sống

mới là một điều cần kíp cho công cuộc cứu quốc và kiến quốc”². Những năm 1946-1954, mặc dù phải dồn sức vào công cuộc “kháng chiến, kiến quốc”, song Đảng và Nhà nước ta vẫn chú trọng xây dựng nền văn hóa mang “nội dung tân dân chủ và hình thức mang tính dân tộc”. Những yếu tố xây của thời kỳ này tuy còn manh nha, song đã đặt nền móng quan trọng cho xây dựng nền văn hóa mới ở các giai đoạn sau.

Giai đoạn 1954-1975, trong điều kiện của cuộc kháng chiến chống Mỹ, cứu nước, Đảng và Nhà nước ta chủ trương đẩy mạnh ba cuộc cách mạng: cách mạng quan hệ sản xuất, cách mạng khoa học - kỹ thuật và cách mạng tư tưởng - văn hoá, nhằm biến nước ta thành một nước công nghiệp hiện đại, nông nghiệp hiện đại, văn hoá và khoa học - kỹ thuật tiên tiến. Trên lĩnh vực văn hoá, Đảng chủ trương xây dựng nền văn hóa mới XHCN, trong đó “tính chất dân tộc” của văn hóa được coi trọng, đồng thời tiếp thu có chọn lọc tinh hoa văn hóa nhân loại để làm giàu cho nền văn hóa dân tộc. Những tư tưởng hư vô chủ

ngĩa, cá nhân chủ nghĩa, dân tộc hẹp hòi hoặc sô vanh, sùng ngoại, lai căng hoặc bài ngoại quá khích đều bị lên án, đều xa lạ với quan điểm văn hóa mà Đảng chủ trương xây dựng.

Ở giai đoạn này, trên miền Bắc, việc xây dựng đời sống văn hóa lành mạnh cả trong thời bình cũng như trong thời chiến, cả khi Mỹ mở rộng chiến tranh đánh phá miền Bắc, đã được Đảng rất quan tâm, được quần chúng nhân dân hưởng ứng và thực hiện. Xã hội miền Bắc là một xã hội ổn định, trật tự, kỷ cương, nề nếp. Mặc dù kinh tế còn nhiều khó khăn, lại phải chi viện sức người, sức của cho tiền tuyến lớn miền Nam, nhưng đời sống văn hóa của nhân dân miền Bắc có nhiều tiến bộ. Quan hệ con người và xã hội là quan hệ tốt đẹp, là “đạo đức cách mạng”, “lòng dũng cảm”, “đức hy sinh”; là lẽ sống “Không có gì quý hơn độc lập, tự do!”, “mình vì mọi người, mọi người vì mình”; là phong cách sống, chiến đấu và lao động: “tay cây tay súng”, “tay búa tay súng”, “mỗi người làm việc bằng hai”, “tất cả cho tiền tuyến, tất cả để đánh thắng giặc Mỹ xâm lược”... Đó là biểu hiện của chủ nghĩa anh hùng cách mạng, của sức mạnh văn hóa Việt Nam. Văn hóa Việt Nam xứng đáng đứng vào hàng ngũ tiên phong của những nền văn hoá chống đế quốc, thực dân trong thời đại mới. Chất keo gắn bó văn hóa, con người Việt Nam là chủ nghĩa yêu nước chân chính, là đức hy sinh, là cộng đồng tình nghĩa, làm cho văn hóa Việt Nam có tinh thần thể cao, giàu lòng vị tha, giàu tính nhân văn. Tuy nhiên, văn hóa của xã hội miền Bắc nước ta giai đoạn này, nhìn chung vẫn mang những đặc trưng của văn hoá và văn minh nông nghiệp, vẫn còn mang tính thuần hậu và thể tục.

Ở miền Nam, giai đoạn 1954-1975, đại bộ phận dân cư đấu tranh cho độc lập, tự do, giải phóng miền Nam, thống nhất đất nước, thì một bộ phận bị ảnh hưởng văn hóa và lối sống của

chủ nghĩa thực dân mới. Những năm này, đế quốc Mỹ sử dụng văn hóa như một vũ khí, một công cụ tuyên truyền cho lối sống Mỹ. Điều này được thể hiện rõ trên lĩnh vực văn hoá với các khuynh hướng chính: văn hóa phản động phục vụ trực tiếp cho mục tiêu xâm lược, biện hộ cho cuộc chiến tranh phi nghĩa mà Mỹ tiến hành ở miền Nam nước ta, mà điển hình là việc truyền bá ý thức hệ tư sản, tuyên truyền văn hóa đồi trụy, đề cao lối sống thực dụng, hưởng thụ... Tuy nhiên, việc đầu tư phát triển kinh tế, thương mại, dịch vụ của Mỹ ở miền Nam thời kỳ này cũng để lại một vài yếu tố tích cực. Đó là tác phong kinh doanh năng động, nhạy bén trong cơ chế thị trường, chú ý đến tính hiệu quả; thói quen sinh hoạt khẩn trương, tháo vát, nhanh nhẹn.

Sau đại thắng mùa Xuân năm 1975, miền Nam được hoàn toàn giải phóng, đất nước thống nhất, cả nước đi lên CNXH. Trên lĩnh vực văn hoá, cùng với chủ trương xây dựng nền văn hoá XHCN, ở miền Nam, Đảng, Nhà nước ta chủ trương nhanh chóng xoá bỏ ảnh hưởng văn hoá và lối sống của chủ nghĩa thực dân; giáo dục, cải tạo những người lầm đường, lạc lối với tinh thần văn hóa khoan dung; thống nhất tổ chức và các thiết chế văn hóa; triển khai đồng bộ và cân đối sự nghiệp văn hoá trong toàn quốc.

Từ đầu thập kỷ 80 của thế kỷ XX, văn hoá tiếp tục phát triển, nhưng tình hình kinh tế - xã hội nước ta lâm vào tình trạng khủng hoảng. Cơ chế kế hoạch hóa tập trung, quan liêu, bao cấp và những sai lầm trong thực hiện chính sách kinh tế, cộng thêm sự bao vây, cấm vận của các thế lực thù địch đã ảnh hưởng đến lĩnh vực văn hoá, xã hội. Tình trạng mất cân đối trong nền kinh tế diễn ra nghiêm trọng, đời sống khó khăn, hiện tượng tiêu cực trong xã hội nảy sinh. Những hiện tượng văn hoá thiếu lành mạnh, khuynh hướng lệch lạc xuất hiện, mà biểu hiện rõ nhất là băng đĩa

Tọa đàm khoa học: Những vấn đề lý luận về xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam trong 30 năm đổi mới

lâu, phim ảnh, sách báo với những nội dung đòi hỏi truy, phản động lên lút đưa vào nước ta làm ảnh hưởng đến đời sống văn hóa của một bộ phận cư dân nước ta.

Năm 1998, Đảng ra NQTƯ 5 khóa VIII về xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc giữa lúc đất nước đang trong quá trình chuyển đổi từ kinh tế kế hoạch hóa tập trung sang kinh tế thị trường định hướng XHCN; đời sống kinh tế, văn hóa, xã hội có nhiều biến đổi sâu sắc. Nghị quyết nêu quan điểm, nhiệm vụ và những giải pháp chủ yếu đã bao quát ở tầm chiến lược những vấn đề cơ bản của văn hóa Việt Nam, có ý nghĩa như một cương lĩnh văn hóa của thời kỳ đổi mới. Sau 15 năm thực hiện NQTƯ 5 khóa VIII, sự nghiệp xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đã có chuyển biến tích cực. Lĩnh vực văn hóa đã đạt được những kết quả quan trọng. Tuy nhiên,

thành tựu trên lĩnh vực văn hóa còn chưa tương xứng so với những thành tựu trên lĩnh vực chính trị, kinh tế, quốc phòng, an ninh, đối ngoại, chưa đủ để tác động có hiệu quả xây dựng con người và môi trường văn hóa lành mạnh.

Tiếp sau HNTƯ 5, khóa VIII, những vấn đề xây dựng văn hóa, con người Việt Nam tiếp tục được Đại hội IX (2001), Đại hội X (2006), Đại hội XI (2011) và các Hội nghị Trung ương khẳng định và hoàn thiện nhằm xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc đáp ứng yêu cầu phát triển đất nước trong tình hình mới. Đặc biệt, sau 15 năm kể từ HNTƯ 5, khóa VIII, Đảng có NQTƯ 9, khóa XI về xây dựng, phát triển văn hóa, con người Việt Nam trong tình hình mới.

2. Để xây dựng và phát triển văn hóa Việt Nam, trong giai đoạn hiện nay cần quán

triệt tình thần NQTU 9 khóa XI (2014) *Về xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước.*

Trước hết, quán triệt sâu sắc mục tiêu mà NQTU 9 khóa XI của Đảng đã nêu: “Xây dựng văn hóa và con người Việt Nam phát triển toàn diện, hướng đến chân - thiện - mỹ, thấm nhuần tinh thần dân tộc, nhân văn, dân chủ và khoa học. Văn hóa thực sự trở thành nền tảng tinh thần vững chắc của xã hội, là sức mạnh nội sinh quan trọng bảo đảm sự phát triển bền vững và bảo vệ vững chắc Tổ quốc vì mục tiêu dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh”³.

Hai là, cần đặt văn hóa trong mối quan hệ với các lĩnh vực của đời sống xã hội, mà trọng tâm là xây dựng con người, xây dựng môi trường sống, làm việc có văn hóa. Bởi nét đặc sắc về văn hoá của cộng đồng các dân tộc Việt Nam là lòng yêu nước nồng nàn, ý chí tự cường, tinh thần đoàn kết, tinh cộng đồng gắn kết cá nhân, gia đình, làng nước, lòng nhân ái bao dung, trọng nghĩa tình đạo lý, trọng thực tế, cần cù, sáng tạo trong lao động, tể nhị trong ứng xử, giản dị trong cuộc sống. Đây là truyền thống văn hóa đẹp, nên trong thời kỳ mới cần phát huy vì sự hoàn thiện nhân cách con người và xây dựng con người để phát triển văn hóa. Trong xây dựng văn hóa, trọng tâm là chăm lo xây dựng con người có nhân cách, lối sống tốt đẹp, với các đặc tính cơ bản: yêu nước, nhân ái, nghĩa tình, trung thực, đoàn kết, cần cù, sáng tạo, làm cho văn hóa và lối sống thấm sâu vào toàn bộ đời sống, vào mọi lĩnh vực sinh hoạt, quan hệ và hoạt động xã hội, trở thành nhân tố thúc đẩy con người tự hoàn thiện nhân cách.

Ba là, những năm trước đổi mới, chúng ta đã phát huy được những giá trị của văn hóa truyền thống, đã hình thành được những chuẩn mực văn hóa và đạo đức mới như: chủ nghĩa anh hùng cách mạng; phong trào thi đua yêu nước sôi nổi

và rộng khắp; tác phong kinh doanh năng động, nhạy bén, hiệu quả trong cơ chế thị trường; thói quen sinh hoạt khắt khe, tháo vát, nhanh nhẹn, có trách nhiệm trong công việc, v.v. Trong giai đoạn mới, mọi hoạt động văn hóa cần được bảo tồn, phát huy và phát triển theo hướng: chăm lo xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện, trọng tâm là bồi dưỡng tinh thần yêu nước, lòng tự hào dân tộc, đạo đức, lối sống và nhân cách. Đồng thời, tạo sự chuyển biến mạnh mẽ về nhận thức, ý thức tôn trọng pháp luật, mọi người Việt Nam đều hiểu biết sâu sắc, tự hào, tôn vinh lịch sử, văn hóa dân tộc.

Bốn là, trong những giai đoạn trước, chúng ta đã có nhiều tiến bộ trong xây dựng đời sống văn hóa, quan hệ con người trong xã hội là quan hệ tốt đẹp, “mình vì mọi người, mọi người vì mình”, đã gắn kết được mối quan hệ giữa văn hóa và lối sống, giữa trật tự, kỷ cương với hình thành nhân cách con người. Trong thời kỳ mới, những giá trị và chuẩn mực đó cần được bảo tồn và phát huy nhằm: “Xây dựng và phát huy lối sống “Mỗi người vì mọi người, mọi người vì mỗi người”; hình thành lối sống có ý thức tự trọng, tự chủ, sống và làm việc theo pháp luật, bảo vệ môi trường; kết hợp hài hòa tính tích cực cá nhân và tính tích cực xã hội; đề cao trách nhiệm cá nhân đối với bản thân, gia đình và xã hội. Khẳng định, tôn vinh cái đúng, cái tốt đẹp, tích cực, cao thượng; nhân rộng các giá trị cao đẹp, nhân văn”⁴.

Năm là, giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc phải đặt trong mối quan hệ biện chứng với các lĩnh vực của đời sống xã hội, đặc biệt là với phát triển kinh tế. Nếu chỉ quan tâm đến phát triển kinh tế đơn thuần sẽ sinh ra lối sống thực dụng của xã hội bương thụ; ngược lại, chỉ chú ý đến giá trị văn hóa đơn thuần, xã hội sẽ nghèo nàn, đời sống vật chất sẽ khó khăn. Vì thế, phải

thường xuyên quan tâm xây dựng văn hóa trong kinh tế. Bởi con người thực sự là trung tâm trong quá trình phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội. Tạo lập môi trường văn hóa pháp lý, thị trường sản phẩm văn hóa minh bạch, tiến bộ, hiện đại để các doanh nghiệp tham gia xây dựng, phát triển văn hóa. Xây dựng văn hóa doanh nghiệp, văn hóa doanh nhân với ý thức tôn trọng pháp luật, cạnh tranh lành mạnh, vì sự phát triển bền vững của đất nước.

Sáu là, tập trung xây dựng những nếp sống mới, những chuẩn mực giá trị văn hóa mới; huy động sức mạnh của toàn xã hội trong bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa truyền thống, kế thừa và phát huy tính đa dạng, bản sắc văn hóa của các dân tộc, các vùng miền. Tập trung xây dựng và phát triển sáng tạo những giá trị văn hóa mới. Xây dựng cơ chế để giải quyết hợp lý, hài hòa giữa bảo tồn, tôn tạo và phát huy các di sản văn hóa, các di tích lịch sử, văn hóa với phát triển kinh tế - xã hội, phục vụ giáo dục truyền thống và phát triển du lịch. Hướng các hoạt động văn hóa, giáo dục, khoa học vào việc xây dựng con người có thể giới quan khoa học, hướng tới chân, thiện, mỹ. Gắn xây dựng, rèn luyện đạo đức với thực hiện quyền con người, quyền và nghĩa vụ cơ bản của công dân. Nâng cao trí lực, bồi dưỡng tri thức cho con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu của nền kinh tế thị trường định hướng XHCN, của kinh tế tri thức và xã hội học tập. Đúc kết và xây dựng hệ giá trị chuẩn của con người Việt Nam thời kỳ CNH, HĐH và hội nhập quốc tế.

Bảy là, mở rộng và chủ động trong giao lưu, tiếp nhận có chọn lọc tinh hoa văn hóa nhân loại, lối sống hay, sống đẹp của các dân tộc trên thế giới, làm phong phú thêm nền văn hóa dân tộc; ngăn ngừa và đấu tranh chống sự xâm nhập văn hoá độc hại và lối sống đồi trụy, phản văn hoá

trong quá trình hội nhập quốc tế và xây dựng kinh tế thị trường định hướng XHCN. Chủ động hợp tác văn hóa với các nước, thực hiện đa dạng các hình thức văn hóa đối ngoại, đưa các quan hệ đối ngoại về văn hóa đi vào chiều sâu, đạt hiệu quả thiết thực.

Tám là, trong những năm qua, sự suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống trong một bộ phận không nhỏ cán bộ, đảng viên và trong xã hội, tình trạng “tự diễn biến”, “tự chuyển hóa trên lĩnh vực văn hóa”, tệ nạn xã hội và tội phạm có chiều hướng tăng; việc nhập khẩu, quảng bá, tiếp thu thiếu chọn lọc sản phẩm văn hóa nước ngoài đã tác động tiêu cực đến một bộ phận nhân dân, nhất là lớp trẻ,... Tất cả những hạn chế này cần được khắc phục nhanh chóng và triệt để.

Trong giai đoạn mới cần “Đấu tranh phê phán, đẩy lùi cái xấu, cái ác, thấp hèn, lạc hậu; chống các quan điểm, hành vi sai trái, tiêu cực ảnh hưởng xấu đến xây dựng nền văn hóa, làm tha hóa con người. Có giải pháp khắc phục những mặt hạn chế của con người Việt Nam”⁵. Quán triệt và thực hiện đồng bộ các giải pháp về xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước góp phần xây dựng văn hóa và con người Việt Nam phát triển toàn diện, hướng đến chân - thiện - mỹ, là sức mạnh nội sinh cho sự phát triển đất nước vì mục tiêu dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh.

1. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đảng Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2000, T.7, tr. 319

2. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, T.5, tr. 111

3, 4, 5. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Hội nghị lần thứ chín Ban Chấp hành Trung ương khóa XI*, Văn phòng Trung ương Đảng, H, 2014, tr. 46-47, 49, 51.